

УДК 371.2 (09)

Олександра Дубасенюк

м. Житомир

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЦІННІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

В умовах демократизації, гуманізації та гуманітаризації системи освіти в Україні важливого значення набуває проблема духовного збагачення, переосмислення цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Тому одним з пріоритетних напрямів розвитку освіти є формування цінностей у майбутніх учителів і зокрема у процесі їх професійно-педагогічній підготовці [3; 7]. Сучасне педагогічне бачення професійної діяльності вчителя на засадах ціннісних орієнтацій навчально-виховного процесу значною мірою ґрунтується на досягненнях педагогічної теорії (Г. Балл, І. Бех, О. Біда, С. Гончаренко, М. Гриньова, І. Зязюн, А. Іванченко, В. Кремень, Н. Кузьміна, В. Моляко, А. Реан, В. Рибалка, А. Сбруєва, С. Сисоєва, М. Солдатенков, М. Ярмаченко та ін.)/

Мета статті: проаналізувати педагогічні умови та чинники ціннісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх педагогів .

Цінностями називають такі характеристики об'єктів і процесів, що мають найважливіше позитивне значення для людей. Можна групувати цінності (за їх спрямованістю і характером): на об'єктні (або предметні) і суб'єктної, ціннісної орієнтації людей. У багатьох культурних процесах цінності відіграють роль еталонів, з їх допомогою діяльність стає мотивованою й осмисленою. Саме ці цінності суттєво позначаються на професійному становленні студента та визначають напрямок розвитку будь-якого середовища, а також діяльність усього педагогічного колективу ВНЗ [5, с. 991].

Ціннісні орієнтації являють собою сукупність знань та переконань, що визначають спрямованість особистості, її світогляду, систему цінностей і моральних норм, а також внутрішня основа відношень людини до різних цінностей матеріального, морального, політичного і духовного порядку.

Ціннісні орієнтації – відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості на певну ієрархію життєвих цінностей, схильність у наданні переваги певним цінностям у різних життєвих ситуаціях, спосіб розрізнення особистісних явищ і об'єктів за рівнем їхньої значущості для людини. Терміни „цінність”, „ціннісні орієнтації” були введені у філософський обіг у ХІХ ст. німецькими вченими В. Віндельбандтом та Г. Ріккертом. Ціннісні орієнтації – важливі елементи структури особистості, внутрішній компонент свідомості та самосвідомості людини. Як і цінності, вони відіграють активну роль у визначенні спрямованості професійної діяльності вчителя. Ціннісні орієнтації є досить стійкою системою, основними її детермінантами, що характеризують рівень загальної культури, переконання, нахили, здібності людини, особистісні смисли, моральні принципи, систему цінностей особистості та суспільства. Вони формуються як у процесі соціалізації, так і у процесі оволодіння основами професійної діяльності. Ціннісні орієнтації у структурі педагогічної діяльності тісно пов'язані з пізнавальними та вольовими якостями особистості. У процесі спільної педагогічної діяльності, складаються професійні ціннісні орієнтації. Розвинуті ціннісні орієнтації особистості педагога – показник її зрілості та сформованості.

На основі гуманістичної суб'єкт-суб'єктної парадигми як концептуальної умови реалізації ціннісно орієнтованого навчання, виділено його психолого-педагогічні та методичні умови.

Психолого-педагогічні умови визначаються психологічними основами організації ціннісно орієнтованого навчання та передбачають спеціальну підготовку майбутнього вчителя до впровадження відповідних інноваційних технологій, спрямованих на розвиток у суб'єктів навчально-виховного процесу рефлексії в процесі переходу від самоактуалізації до самореалізації. Виходячи з

цього, визначено одну з головних умов організації ціннісно орієнтованого навчання – педагогічне забезпечення участі студентів у системі діяльностей різного типу (навчальна діяльність, педпрактика, самостійна робота, науково-дослідна робота) шляхом запровадження ціннісно орієнтованого змісту освіти (орієнтація на комплекс цінностей – загальнолюдських, національних, регіональних, групових, етнічних, індивідуальних), що передбачає забезпечення особистісної значущості для майбутнього педагога засвоєних ним знань та самого процесу учіння.

Методичні умови ціннісно орієнтованого навчання покликані гармонізувати освітні запити, цілі, потреби студента та викладача, їх потенційні можливості, що здійснюється шляхом створення системи організації ціннісно орієнтованого навчання, його навчально-методичного забезпечення. Такий підхід сприяє розкриттю прямих і опосередкованих зв'язків людини і суспільства, усвідомлення студентами сенсу буття та професійної діяльності не лише як елемента загальнолюдської культури, але й культури кожної сучасної людини. Виходячи з цього, важливу роль відіграють міжпредметні зв'язки, інтеграція змісту психолого-педагогічних дисциплін, що розглядається нами як необхідна методична умова ціннісно орієнтованого навчання. Урахуймо й те, що інформаційний підхід в організації навчального змісту не дає можливості забезпечити цілісності знань, формування цілісного образу світу як результату засвоєння знань про людину, природу, суспільство.

У контексті визначеної проблеми доцільним є необхідність детального розгляду кожної групи умов.

Аналіз літератури та проведені експериментальні дослідження проблеми ціннісно орієнтованого навчання студентів з використанням інноваційних технологій доводить, що така система навчання вимагає як створення сприятливих психолого-педагогічних умов організації навчального процесу, так і виділення впливових чинників, які визначають ефективність її функціонування. До таких віднесемо, насамперед, визнання викладача та студента – суб'єктами навчально-виховного процесу, а також креативний,

професійний, рефлексивний чинники (В. Семиченко, С. Сисоєва, М. Солдатенков, С. Яценко).

Суб'єкт-суб'єктні відносини передбачають створення у навчальному процесі сприятливої психолого-педагогічної атмосфери взаєморозуміння. Діалогічна взаємодія викладача та студентів в системі ціннісно орієнтованого навчання спрямована на підтримку та заохочення природного бажання молоді навчатися. Створення власного алгоритму діяльності, вибір способів, методів, прийомів, змісту навчального матеріалу, який задовольняє освітні запити молодої людини, формує досвід самоорганізації освіти як творчого процесу.

У сучасній теорії та практиці навчання у ВНЗ існує розбіжність у поглядах на питання ролі викладача, його суб'єктного досвіду, особистісних характеристик в організації педагогічного процесу, який забезпечував би умови для повної реалізації особистісного потенціалу майбутнього вчителя, здійснення його індивідуально-особистісного життєвого проекту, життєвих планів і способів самореалізації, формування моральних принципів і пріоритетів. Визначення педагога як одного з головних суб'єктів навчальної діяльності, орієнтація на людину взагалі як неповторну, унікальну особистість у системі ціннісно орієнтованого навчання вимагає, на думку вчених та практиків, по-перше, професійно-ціннісної особистісної переорієнтації викладача, куратора, педагога-дослідника, методиста з інформаційно орієнтованого до ціннісно орієнтованого навчання на основі проектування розвитку і саморозвитку кожного студента [1; 2; 4], коли викладач починає усвідомлювати, що саме він, його особистість, є своєрідним „інструментом” організації взаємодії зі студентами. Це можливо лише за наявності концептуально-гуманістичного мислення та ідеології навчання і виховання, які спрямовані на формування духовно-моральних цінностей майбутнього вчителя.

Особливого значення у сучасних умовах набуває креативний чинник, що передбачає переорієнтацію функції викладача з репродуктивної на фасилітативну (за К. Роджерсом) у процесі творчої діалогічної взаємодії зі студентом. Актуальним у цьому контексті є, на нашу думку, забезпечення

педагогічно доцільного впливу педагога, який В.О. Сухомлинський назвав „гармонією педагогічних впливів”. Становлення особистості молодшої людини, створення умов для самовиховання, самоорганізації, саморозвитку вимагає духовних контактів між викладачем і студентом та взаємно відповідального ставлення до спільної справи [6]. Найголовніше при цьому – постійне стимулювання молодшої людини до саморозвитку, самоосвіти.

Заохочення та підтримка природного бажання майбутнього фахівця до здобуття професійної освіти тлумачиться в контексті ціннісно орієнтованого навчання як спосіб інтелектуального та самостійного відкриття, вимагає від викладача глибокого та всебічного вивчення потреб молоді, їх соціальних та особистісних запитів [6], природних нахилів, індивідуальних особливостей, творчого потенціалу, оптимального темпу навчання, обсягу навчальної інформації тощо.

Професійний чинник організації навчально-виховного процесу тлумачиться нами як відповідність високим вимогам до особистості педагога з боку суспільства [7], що об’єктивно відображають психологічну сутність його діяльності як інтегральної та соціально значущої. Сучасний учитель повинен виступати свідомим суб’єктом навчально-виховного процесу й активним діячем науково-технічного та соціального прогресу. Новітнє педагогічне бачення професійної діяльності вчителя на засадах ціннісних орієнтацій навчально-виховного процесу значною мірою ґрунтується на концептуальних ідеях вітчизняних учених (В. Андрущенко, Є.Барбіна, І. Бех, М. Лещенко, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Кузьміна, В. Моляко, Н. Ничкало, В.Рибалка, О. Семенов та ін.) та набуває подальшого розвитку у трактуванні рефлексивного чинника.

Рефлексивний чинник визначає рівень значущості впливу самої особистості викладача на сутність, зміст, методику його діяльності. Важко переоцінити роль педагога в організації ціннісно орієнтованого освітнього процесу. Від його здатності до психологічної самоорганізації залежить ефективність становлення особистості майбутнього фахівця як мети освіти та життєдіяльності всього соціуму в цілому.

До основних чинників психолого-педагогічної саморегуляції викладача відносимо:

- моральні якості викладача, його тактовність, доброзичливе ставлення до студентів, педагогічно доцільна форма спілкування.
- позитивне ставлення до студентської молоді, відчуття задоволеності від взаємодії з ними;
- фахову, психолого-педагогічну, методичну готовність педагога працювати зі студентами певного віку, відчувати проблеми молоді як свої власні, високий рівень емпатійності;
- психологічну націленість викладача на забезпечення якісного рівня навчання на інноваційних засадах, готовність до емоційної дії, зацікавленість у досягненні поставлених цілей, упевненість у собі та студентах.

Сукупність виділених чинників створюють психолого-педагогічні умови для реалізації ціннісно орієнтованого навчання в аспекті допомоги студентам у саморозвитку, самооцінці, досягненні впевненості у собі, жаги до знань, до творчого пошуку.

Професійні умови організації ціннісно орієнтованого навчання, які розглядаються в контексті психолого-педагогічних умов, передбачають спеціальну підготовку вчителя до впровадження ціннісно орієнтованих технологій навчання та виховання, що включає не тільки знання основ наук відповідної галузі науки, свого предмета, досконале володіння сучасною методикою викладання, але знання, вміння та навички реалізації ціннісно орієнтованого навчання, вміння спостерігати за розвитком кожного студента, створювати умови для розкриття його природного потенціалу. Така організація навчального заняття вимагає також переорієнтації педагога від інформаційної моделі викладання (складовою якої є репродуктивний підхід до викладання, оцінки студентських знань) до набуття ціннісно орієнтованої освіти. Цей процес передбачає створення умов для розвитку і становлення особистості, розкриття її потенційних можливостей, природних нахилів і обдарувань, що висуває нові психолого-педагогічні та професійні вимоги до викладача, від

якого найбільшою мірою залежить ефективність упровадження ціннісно орієнтованого навчання.

З огляду на це визначено, що необхідною умовою організації ціннісно орієнтованої системи навчання є також розвиток професіоналізму, який включає професійно значущі цінності, якості особистості, професійну компетентність, культуру педагогічної діяльності (Є. Барбіна, В. Гриньова).

Такий підхід допомагає майбутнім педагогам усвідомити власне професійне "Я" як носія певних педагогічних цінностей, розуміння відповідальності за долю майбутніх поколінь. Ціннісно орієнтована система навчання передбачає розробку інноваційної технології, яка вміщує низку педагогічних задач та проблемних ситуацій, рольових ігор, індивідуальних завдань, дискусій, розробку проектів тощо.

Отже, система організації ціннісно орієнтованого навчання повинна передбачати: створення сучасного інформаційного поля відповідно до положень Болонської декларації; визначення головних принципів, форм і змісту наукової та методичної роботи у напрямку підготовки нової генерації педагогів; практичну реалізацію ціннісно орієнтованого змісту освіти, розробки з педагогічних дисциплін авторських програм, навчально-методичного забезпечення, апробацію авторських моделей навчального процесу, впровадження ціннісно орієнтованих навчальних технологій; створення сприятливого освітнього середовища для суб'єктів навчання як умови організації навчально-виховного процесу орієнтованого на особистість.

Література

1. Біда О. Особистісно орієнтоване навчання і виховання – основа підготовки майбутнього класовода / О. Біда // Початкова школа. – 2002. – № 6. – С. 8-10.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. Посібник / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.

3. Гончаренко С.У. Гуманізація і гуманітаризація освіти / С.У. Гончаренко, Ю.І. Мальваний // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 2-7.
4. Денисенко В.В. Формування професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів / В.В. Денисенко // Початкова школа. – 2002. – № 3. – С.25-26.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Іванченко А.В. Соціально-педагогічна підготовка вчителя / А.В. Іванченко, А.А. Сбруєва. – Житомир: ЖДПУ, 2000. – 112 с.
7. Цільова комплексна програма "Вчитель" // Освіта України. – 1996. – № 64.

Александра Дубасенюк

Педагогические условия ценностный ориентированной профессиональной подготовки будущих учителей

В статье анализируются особенности ценностно ориентированной профессиональной подготовки будущих учителей через систему базовых понятий; рассматриваются психолого-педагогические условия ценностно ориентированной учебы, в первую очередь, педагогическое обеспечение участия студентов в системе деятельности разного типа (учебная деятельность, педагогическая практика, самостоятельная работа, научно-исследовательская работа) путем внедрения ценностно ориентированного содержания образования и учета соответствующих факторов психолого-педагогической саморегуляции преподавателя вуза.

Ключевые слова: система профессиональной подготовки педагогов, ценностно ориентированная профессиональная подготовка будущих учителей, учебная деятельность, педагогическая практика, самостоятельная работа, научно-исследовательская работа, психолого-педагогическая саморегуляция преподавателя вуза.

Dubasenyuk Alexander

Pedagogical conditions of value oriented professional training of the prospective teachers.

The peculiarities of value oriented professional **training of the prospective teachers** are analyzed in the article through the system of basic concepts; the psychological and pedagogical conditions of value oriented studying, above all the pedagogical providing of students' participation in the system of activities of different type (educational activity, pedagogical practice, independent work, research work) by introduction the value oriented maintenance of education and taking into account the proper factors of psychological and pedagogical self-regulation of a teacher the institutes of higher learning.

Keywords: the system of professional training of the teachers, value oriented professional training of prospective, educational activities, pedagogical practice, independent work, research work), psychological and pedagogical self-regulation of a teacher the institutes of higher learning.

Дубасенюк Олександра Антонівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка

alexvoz@ukr.net